

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 614.2-053.2(497.452Tržič)"1919/1939"

Prejeto: 5. 5. 2020

Dunja Dobaja

dr., asistentka z doktoratom, Inštitut za novejšo zgodovino Ljubljana, Privoz 11, 1000 Ljubljana, SI-1000 Ljubljana
E-pošta: dunja.dobaja@inz.si

Zdravstvo v Tržiču v obdobju med svetovnima vojnama v skrbi za zdravje otrok

IZVLEČEK

Prispevek predvsem s pomočjo arhivskih virov ponuja globlji uvid v zdravstveno problematiko v Tržiču in okoliških občinah v obdobju med svetovnima vojnama, ko so se nova socialnomedicinska načela po prvi svetovni vojni udeleževala tudi na obravnavanem območju. Članek se osredotoča na zdravstveno zaščito otrok in jo prikaže v splošnem jugoslovanskem kontekstu. Tržič je bil med tistimi slovenskimi mesti, ki so dobila svoj zdravstveni dom in s tem praktične možnosti za dvig osveščenosti in izboljšanje zdravja ljudi, zlasti najbolj ranljivih, to je otrok.

KLJUČNE BESEDE

Tržič, zdravstvo, zdravstveni dom, otroci

ABSTRACT

HEALTHCARE IN TRŽIČ DURING THE INTERWAR PERIOD IN THE LIGHT OF CONCERN FOR CHILDREN'S HEALTH

Drawing primarily on archival sources, the contribution offers a deeper insight into the problem concerning health conditions in Tržič and the surrounding municipalities during the interwar period, when the new post-WWI socio-medical principles were also being implemented in this area. The article focuses on the health protection of children within the general Yugoslav context. Tržič was one of those Slovenian towns that obtained their own health centre and, with it, practical possibilities for raising the public awareness as well as improving public health, especially in the most vulnerable groups, that is, children.

KEY WORDS

Tržič, healthcare, health centre, children

Uvod

Območje Slovenije je bilo po prvi svetovni vojni močno prizadeto, saj so ga zaznamovale slabe zdravstvene razmere. Zaradi lakote in vojne izčrpanosti so se širile različne nalezljive bolezni. Takšno stanje je spodbudilo Narodni svet, da je v okviru Narodne vlade za Slovenijo ustanovil oddelek za zdravstvo in ga podredil poverjeništvu za notranje zadeve. Kot posvetovalni organ temu oddelku je bil imenovan deželni zdravstveni svet.¹ Opisana organizacija zdravstvene službe je obstajala do spomladi 1919, ko so izvedli reorganizacijo javne uprave. Večino področij je prevzela osrednja vlada v Beogradu, med njimi tudi zdravstvo. Po sklepu ministrskega sveta z dne 29. aprila je bil ustanovljen Zdravstveni odsek za Slovenijo in Istro. Bil je neodvisen od Deželne vlade in neposredno podrejen Ministrstvu narodnega zdravja in kot tak njegov izvršilni organ. Bil je edina avtoriteta v vseh zdravstvenih zadevah; podrejeni sta mu bili sanitetna policija pri političnih oblasteh in vsa kurativna medicina v zdravstvenih zavodih. Ministrstvo za narodno zdravje je imenovalo nov pokrajinski zdravstveni svet kot posvetovalni organ zdravstvenega odseka.² Deželna vlada se v zdravstvene zadeve ni vtikala, so se pa vse zdravstvene dejavnosti izvajale po odredbah Ministrstva narodnega zdravja oziroma njegovega izvršilnega organa, Zdravstvenega odseka za Slovenijo in Istro. Po sprejetju vidovdanske ustave junija 1921 je Zdravstveni odsek za Slovenijo in Istro ohranil svoj delokrog in neodvisnost tudi od pokrajinskega namestnika, čigar naloga je bila, da po ustavnih načelih uredi javno upravo v Sloveniji. Zdravstveni odsek je bil ukinjen, ko sta bili oblikovani ljubljanska in mariborska oblast z velikima županoma. Pri vsakem velikem županu je bil imenovan referent za sanitetno policijo in okrožne zdravnike. Leta 1924 je bil ustanovljen inšpektorat Ministrstva narodnega zdravja v Ljubljani za obe slovenski oblasti. Inšpektor je postal dr. Vladimir Katičič iz Zagreba.³

Z novo upravno razdelitvijo države na devet banovin sta bili ljubljanska in mariborska oblast združeni v Dravsko banovino. Banska uprava Dravske banovine je bila razdeljena na osem oddelkov, pri čemer je bil šesti oddelek pristojen za socialno politiko in narodno zdravje. Imel je odsek za socialno politiko in odsek za zdravstvo.

Javnozdravstvena zakonodaja na Slovenskem v obdobju med svetovnima vojnama je temeljila na avstro-ogrski zakonodaji, ki so jo novi zakonodajalci spremenili oziroma dopolnili in posodobili.⁴ Podaljševanje veljavnosti avstro-ogrske zakonodaje ob pre-

hodu v novo državo je bilo splošna praksa. Avstro-ogrska zakonodaja je bila namreč na Slovenskem tako močno zasidrana, da je po ustanovitvi Kraljevine Srbije, Hrvatov in Slovencev ni bilo mogoče takoj podrediti drugačnim zakonodajnim zakonitostim. Primer avstro-ogrske zakonodajne kontinuitete je zakon, s katerim je bila urejena zdravstvena služba v občinah, veljaven za deželo Kranjsko, brez deželnega stolnega mesta Ljubljana, iz leta 1888.⁵ V zdravstvenih okrožjih⁶ se je razvijala samoupravna zdravstvena služba, ki je skrbela za zdravstveno varstvo občanov.⁷ Izvršni organ zdravstvenega okrožja je bil t. i. zastop⁸ (odsek), katerega temeljne naloge so bile pridobiti sredstva za zdravstveno službo okrožja, sprejetje in realizacija proračuna ter kritje primanjkljaja. Strokovne naloge zastopa so obsegale pospeševanje javne zdravstvene službe, uvajanje zdravstvenih izboljšav, urejanje pogojev dela okrožnega zdravnika in podobno.⁹ Z oblikovanjem banovin so bile dejavnosti samoupravnih zdravstvenih okrožij prenesene nanje.¹⁰

Prvi novi zakoni za področje zdravstva so bili sprejeti šele leta 1930.¹¹ Urejali so osrednjo zdravstveno službo, skrb za javno zdravje na ravni občin in okrajev ter delo zdravnikov, medicinskih sester in pomožnega osebja v socialni in zdravstveni službi.¹² V zgodnjih tridesetih letih je bila zdravstvena zakonodaja dopolnjena.

Vzpostavljanje zdravstvene službe je potekalo po socialnomedicinskih načelih, ki so postavljala v ospredje pomen preventivnega osveščanja ljudi za preprečevanje bolezni. Medicina je torej postala delo za narod. V Kraljevini Jugoslaviji je stopil v ospredje predvsem model socializacije medicine, ki ga je propagiral Andrija Štampar, načelnik Oddelka za rasno, javno in socialno higieno pri Ministrstvu narodnega zdravja v Beogradu.¹³ Osnovna naloga zdravstva je bila skrb za otroke. Po prvi svetovni vojni je bila namreč skrb evropskih držav v veliki meri usmerjena v ureditev socialnega skrbstva, zlasti zaščite mladoletnih oseb, in v razvoj javnega zdravstva. Prva svetovna vojna je okrepila zavedanje o pomembnosti človeškega življenja ter skrbi za zdravje in splošno človekovo blaginjo. V tem kontekstu je bila v ospredju predvsem skrb za otroke, ki simbolizirajo prihodnost nacije. Ogromne vojaške žrtve so sprožile strah pred depopulacijo. Med prvo svetovno vojno je bil v evropskih državah opazen padec rodnosti kot posled-

⁵ Prav tam, str. 35.

⁶ Zdravstveno okrožje je bilo ozemlje združenih občin. Njegove meje so se ujemale z mejami sodnih okrajev.

⁷ Šmid, Zdravstvo, str. 218.

⁸ V nadaljevanju uporabljam ta termin, ki je v virih.

⁹ Kocijančič, Zakonodaja, str. 35–36.

¹⁰ Šmid, Zdravstvo, str. 219.

¹¹ Balkovec, Prva slovenska vlada, str. 178.

¹² Prav tam, str. 38.

¹³ Jaunig, Delajmo, str. 468; Dobaja, Za blagor, str. 40. Delo oddelka je bilo preprečevati bolezni in propagirati telesno ter duševno zdravje.

¹ Dobaja, Za blagor, str. 39.

² Prav tam, str. 40.

³ Prav tam, str. 42.

⁴ Kocijančič, Zakonodaja, str. 37.

dica dolgotrajne odsotnosti vpoklicanih mož in slabih gospodarskih ter posledično življenjskih razmer. Številne ženske so bile namreč zaradi pomanjkanja in slabega zdravstvenega stanja prešibke za uspešno nosečnost. Tako ocenjujejo, da je bil v Franciji primanjkljaj rojstev med prvo svetovno vojno približno 1,4 milijona, medtem ko je bilo vojaških žrtev prav tako približno 1,4 milijona.¹⁴ Vojna je na podoben način prizadela Nemčijo. Njene vojaške žrtve so ocenjene na 2 milijona, primanjkljaj rojstev med vojno pa na približno 3,2 milijona.¹⁵ Zaradi upada rojstev in spoznanja, da bo treba v prihodnosti nadomestiti vojne izgube, se je v številnih državah okreplil pronatalizem,¹⁶ ki je zagovarjal pomoč države pri povečanju števila rojstev, in sicer s preventivnimi vzgojnimi metodami.¹⁷ Pronatalistične težnje pa so se lahko usmerile tudi v ideološke kampanje in zakonodajne ukrepe ali le predloge.¹⁸

Občina Trzič z okoliškimi občinami, ki so sestavljale zdravstveno okrožje sodnega okraja Trzič, je eno izmed območij, kjer se je opisana organizacija zdravstvene službe udeleževala v praksi.

Organizacija zdravstvene službe v zdravstvenem okrožju sodnega okraja Trzič do ustanovitve zdravstvenega doma

Občine Trzič, Sv. Katarina, Sv. Ana, Kovor in Križe so tvorile zdravstveno okrožje sodnega okraja Trzič.¹⁹ Svetovalci²⁰ in župani omenjenih občin so volili zdravstveni zastop okrožja, in sicer tako, da je imela občina Trzič, kot največja, tri predstavnike, ostale občine pa vsaka po enega. Načelnik zastopa je imel sedež v Trziču. Občina Trzič je bila finančno in gospodarsko najmočnejša, zato je krila večino stroškov zdravstvenega okrožja.²¹ Opisane razmere so obstajale do leta 1924, ko je prišlo do nesoglasij med občinami. Tistega leta so potekale volitve članov zdravstvenega zastopa. Občine Križe, Kovor

in Sv. Katarina so si prizadevale povečati članstvo v zastopu in sedež zastopa prenesti iz Trziča v Križe.²² V ta namen so sestavile volilno listo, po kateri je imela občina Križe tri člane, občina Kovor dva, Sv. Katarina enega, občina Trzič le enega, Sv. Ana pa sploh nobenega.²³ Ker je bila s tem trziška občina, ki je krila dve tretjini proračuna, v zastopu premalo zastopana, občina Sv. Ana pa sploh ne, so predstavniki obeh županstev protestno zapustili volišče. Županstvu obeh občin sta velikemu županu ljubljanske oblasti poslali protestno pismo in zahtevali razpis novih volitev.²⁴ Trziški župan Ivan Lončar je v opisanih postopkih omenjenih treh občin videl poskuse zmanjševanja pomena gospodarsko močnega Trziča. Izrazil je skrb, da bo trpela tudi zdravstvena služba v korist ostalih občin v zdravstvenem okrožju sodnega okraja Trzič.²⁵ Po prvem šoku zaradi nastalega položaja je trziški župan nanj pogledal s širše perspektive in pričel razmišljati o izločitvi občine Trzič iz zdravstvenega okrožja, saj je bila gospodarsko in finančno dovolj močna ter je ves čas krila 80 % stroškov zdravstvenega okrožja, medtem ko sama ni potrosila niti tretjine sredstev.²⁶ V tem smislu je občina Trzič velikega župana ljubljanske oblasti pozvala, naj občino Trzič izloči iz zdravstvenega okrožja sodnega okraja Trzič ter ji s tem omogoči samostojno upravljanje zdravstva v skladu z zakonom z dne 27. oktobra 1900, s katerim se ureja zdravstvena služba v občinah, veljavnim za vojvodino Kranjsko brez deželnega stolnega mesta Ljubljana. Zakon je določal, da občine same skrbijo za zdravstvene zadeve. Le če občina ni imela dovolj sredstev, se je vključila v zdravstveno okrožje.²⁷

Tovrstne spremembe zahtevajo čas, česar se je ob izteku mandata zavedal tudi načelnik zdravstvenega zastopa Snój: »Vložena je pritožba proti volitvam in umevno je, da bo rešitev cele zadeve trajala mesece, predno bo konstituiran novi odbor, ker mora potem še zdravstveni zastop imenovati zastopnika, predno se more voliti novega načelnika.«²⁸

Občina Trzič je postala samostojna zdravstvena občina Trzič mesto;²⁹ pod tem nazivom jo imenuje

¹⁴ Vandenbroucke, Guillaume: On a demographic consequence of the First World War, <https://voxeu.org/article/demographic-consequence-first-world-war> (3. 4. 2020).

¹⁵ Prav tam.

¹⁶ Cergol Paradiž, »Militarizacija materinstva«, str. 73.

¹⁷ Comacchio et al., *Healing*, str. 4.

¹⁸ Cergol Paradiž, »Militarizacija materinstva«, str. 73.

¹⁹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347, Gospodu velikemu županu ljubljanske oblasti Ljubljana, 10. 12. 1924.

²⁰ Upoštevaajoč zapisnik seje zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču z dne 29. decembra 1921 so se odborniki po funkciji delili na občinske odbornike, občinske svetovalce in župane. Tega leta je bil predsednik zdravstvenega zastopa Henrik Snój, podžupan Trziča, podpredsednik pa Vinko Golmajer, župan Kovorja. Odborniki so bili: Anton Markelj, občinski odbornik v Trziču, Viktor Čadež, občinski svetovalec v Trziču, Anton Jelenc, občinski svetovalec v Trziču, Ignac Meglič, župan Sv. Katarine, Franc Šober, občinski odbornik iz Križi, in Peter Klemenc, občinski odbornik iz Sv. Ane (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347).

²¹ Prav tam.

²² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347, Velikemu županu ljubljanske oblasti Ljubljana, 6. 12. 1924.

²³ Prav tam.

²⁴ Prav tam.

²⁵ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347, Gospodu velikemu županu ljubljanske oblasti, 10. 12. 1924.

²⁶ Prav tam.

²⁷ Prav tam.

²⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1346, Potek seje zdravstvenega zastopa dne 6. 12. 1924.

²⁹ Na državni praznik 1. decembra 1926 je kralj Aleksander podpisal dekret, s katerim je Trzič postal mesto (Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 285). To se je zgodilo v času župana Ivana Lončarja. Šlo je za širšo akcijo, ki jo je župan Lončar izvedel s svojimi političnimi poznanstvi v Samostojni demokratski stranki, katere član je bil (Perko, 90 let mesta Trzič, str. 8).

tržiški občinski odbor na svoji seji 24. aprila 1927.³⁰

V času delovanja zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču se je ta sestajal na sejah v občinski posvetovalnici v Trziču, in sicer ob delavnikih v večernih urah ter ob nedeljah in praznikih.³¹ Njegove naloge so bile sprejemanje proračuna ter reševanje tekočih finančnih zadev (na primer zvišanje nagrade za opravljanje dela sluge pri zastopu, višji honorar tajniku zastopa itd.) in zdravstvenih vprašanj.³² Eno pomembnejših je bilo vprašanje babiške pomoči ob porodu in financiranje babic, ki se je na vseh ravneh oblasti postopoma reševalo celotno obdobje med svetovnima vojnoma. Zastop si je prizadeval, da bi bila v vsaki občini vsaj ena babica,³³ ki bi nudila strokovno pomoč porodnicam, pri čemer naj babica za opravljeno delo od delavskih oziroma revnih družin ne bi prejela večjih zneskov. V viru namreč lahko beremo, »/.../ da se babice opozori, da ne zahtevajo od delavcev in revnih družin kar po 400 kron.«³⁴

Večja stabilnost glede financiranja babic nastopi v letu 1924 z novim finančnim zakonom,³⁵ po katerem so samoupravna oblastva prevzela financiranje občinskih, sreskih in okrožnih babic. Njihovi dohodki niso smeli biti nižji od 1800 din letno. Babice so imele pravico tudi do t. i. draginjskih doklad,³⁶ torej dodatka zaradi draginje. Draginjske doklade niso smele biti nižje od tistih, ki so jih prejemale državni uradniki, in so leta 1924 znašale 540 din mesečno.³⁷ Tudi dodatke so krili iz samoupravnih proračunov.

V tem smislu je tudi načelnik zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču na seji zastopa 6. decembra 1924 napovedal višje proračunske stroške.³⁸ Kritje

stroškov so zagotovili z dodatnimi sredstvi, ki so jih pridobili s strožjimi davčnimi predpisi, posebno za tiste, ki so sodili v najvišji dohodkovni razred.³⁹ Za uskladitev dohodkov babic je načelnik zastopa predlagal pogovor z vsemi štirimi babcami, pri čemer je bilo izhodišče, za koliko porodov je posamezna babica prejela premalo plačila ali pa ga sploh ni prejela, če je pomagala revnim materam.⁴⁰ Načelnik tržiškega zastopa je na seji odbornikom posredoval podatek o višini dogovorjenih mesečnih dohodkov babic v drugih zastopih.⁴¹ Ti so se gibali med 300 in 350 din.⁴² Ta podatek je bil tržiškemu zastopu izhodišče za pogovor z babcami. Sprva je predlagal 350 din mesečnih dohodkov, nato je predlagani znesek povišal na 375 din, kar je bilo za sogovornice sprejemljivo. Sodeč po viru je do uskladitve prišlo šele po »dolgotrajni debati«.⁴³ Dolgotrajni pogovori so se zaključili uspešno, saj so babice, sodeč po virih, naslednje leto prejele dohodek v skladu z dogovorom.⁴⁴

Osrednja oseba zdravstvenega okrožja je bil okrožni zdravnik, ki je bil imenovan na podlagi razpisa in na predlog zastopa ali zdravstvenega okrožja. Kontinuiteta avstro-ogrske zakonodaje je bila opazna tudi pri določitvi nalog okrožnega zdravnika. Njegov delokrog je določil omenjeni zakon, ki je urejal zdravstveno službo v občinah, veljaven za deželo Kranjsko, iz leta 1888. Osnovno opravilo okrožnih zdravnikov je bilo zdraviti revne ter poročati o zdravstveno-strokovnih zadevah in zdravstvenem stanju prebivalstva na sejah zastopa in političnemu okrajnemu oblastvu.⁴⁵

Okrožni zdravnik tržiškega zdravstvenega okrožja je bil dr. Anton Vučina.⁴⁶ Za svoje službene poti, ki jih je opravljal po naročilu zdravstvenega zastopa, je iz blagajne zdravstvenega okrožja prejemal plačilo, t. i. potnino in dnevnico.⁴⁷ Na seji 26. februarja 1922 je zastop potrdil zvišanje t. i. potnin v skladu z dopisom sanitetnega šefa Katičiča z dne 3. februarja

³⁰ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347, zapisnik seje občinskega odbora tržiškega, 24. 4. 1927.

³¹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču, 29. 12. 1921. Na omenjeni seji je odbornik Ignac Meglič, župan Sv. Katarine, predlagal, da odborniki za delo v zastopu prejmejo plačilo. Zastop je sprejel predlog Antona Marklja, občinskega odbornika v Trziču, da odbornikom plačilo pripada le v primeru večurne ali celodnevne udeležbe na seji. Seje so bile predvidene v večernih urah oziroma ob nedeljah in praznikih.

³² V ZAL, enota Kranj sicer niso ohranjeni vsi zapisniki sej zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču, a na podlagi ohranjenih zapisnikov lahko kljub temu prikažemo način njegovega delovanja in vprašanja, ki jih je obravnaval.

³³ V viru ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču, 6. 12. 1924, je navedeno, da so bile dejansko štiri babice, ki so pokrivale pet občin, torej Trzič, Sv. Ana, Sv. Katarina, Kovor in Križe.

³⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču, 29. 12. 1921.

³⁵ UL ljubljanske in mariborske oblasti, 13. 5. 1924, Finančni zakon za leto 1924/1925.

³⁶ Prav tam.

³⁷ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1346, Sreski poglavar v Kranju, 9. 10. 1924.

³⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču, 6. 12. 1924.

³⁹ Prav tam.

⁴⁰ Finančni zakon za leto 1924/25 je določal, da morajo babice revnim nuditi brezplačno pomoč (UL ljubljanske in mariborske oblasti, 13. 5. 1924).

⁴¹ Sreski poglavar v Kranju je zdravstvenim okrožjem svetoval, naj se uskladijo o višini babiških dohodkov, da bi se izognili prevelikim odstopanjem med posameznimi zdravstvenimi okrožji (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1342, Sreski poglavar v Kranju, 20. 11. 1924).

⁴² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zastopa zdravstvenega okrožja v Trziču, 6. 12. 1924.

⁴³ Prav tam.

⁴⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1342, Potrdilo o prejemu babiškega honorarja, 7. 1. 1925, in Potrdilo o prejemu babiškega honorarja, 28. 2. 1925.

⁴⁵ Kocijančič, Zakonodaja, str. 36.

⁴⁶ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zdravstvenega zastopa tržiškega, 17. 11. 1923.

⁴⁷ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1342, Zdravstveni odsek za Slovenijo v Ljubljani, 3. 2. 1922.

ZDRAVSTVENI
MINISTARSTVO SOCIJALNE POLITIKE I NARODNOG ZDRAVLJA

Dispanser za matere, odojčad i malu decu u Trziču

Broj 25/5

IZVEŠTAJ O RADU ZA MESEC may
1929. 31. godine

1. Broj pregledanih osoba:

a) prvi pregled: 1. majke 26
2. odojčad 18
3. mala decu 22

b) ponovni pregled: 1. majke 15
2. odojčad 84
3. mala decu 28

c) ukupno pregledano osoba 192

2. Broj konzultacija tj. učinjenih poseta 154

3. Broj radnih dana 16 sa dnevnim radom od 9.12 do 15-18^h časova

4. Broj poseta po kućama 1. U mesta a) prve 2 b) ponovne 22 2. Van mesta am 25

5. Upućeno: u bolnica 1 u oporavilište Stropuž: 63

6. Izdano a) mleka 1 b) druge pomoći skrbništva i. svedci 3. zdravstvenih posetopisice i obilazja: 10

7. Posredovano u slučajeva i to:
Udama zohavila oxnacence na dlanji otvori.

8. Rastureno: 1. plakata _____ 2. letaka _____ 3. knjiga, brošura 9 posetivni

9. Održano predavanja _____ i to pred _____ osoba na predavanju _____

10. Broj osoblja: a) lekara 1 b) pomoćnog osoblja 3 c) postuge 1

11. Drugi rad i primedbe _____

U Trziču 1. junija dana 1929.

Vođa zdravstvenog dispanzera:
J. P. R. K.

Stamparija Centralnog Higijenskog Zavoda

Poročilo dispanzerja za matere in otroke v Trziču za mesec maj 1931
(ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1354).

1922.⁴⁸ Okrožni zdravniki so se namreč obrnili na Zdravstveni odsek za Slovenijo s prošnjo po zvišanju potnih stroškov, saj dotedanji niso več odgovarjali realnim razmeram. Pričakovali so izenačitev z zdravniki, katerih potni stroški so šli v breme države.⁴⁹

Okrožni zdravnik Vučina je bil očitno bolehen, saj mu je Zdravstveni odsek za Slovenijo marca 1923 odobril šesttedenski bolniški dopust zaradi operacije.⁵⁰ Sanitetni šef Katičič je okrajno glavarstvo Kranj pozval, naj zasebnega zdravnika v Trziču, dr. Otona Hawlino, zaprosi, naj proti plačilu nadomešča odsotnega okrožnega zdravnika. Stroške njegove plače sta si delila zdravstveno okrožje in zdravstveni odsek.⁵¹

Iz arhivskih virov je razvidno,⁵² da je bil okrožni zdravnik tudi v naslednjih mesecih večkrat odsoten, tako da ga je zasebni zdravnik očitno nadomeščal daljše obdobje. Tržiško zdravstveno okrožje pa tudi z nadomestnim zdravnikom ni imelo sreče, saj je ta prav tako bolehal.⁵³ Tako je zastop dr. Hawlini predlagal, naj zaposli mlajšega zdravnika, ki bi mu pomagal pri delu, zlasti na terenu. Dr. Hawlina se je sicer s predlogom strinjal, a je izrazil skrb zaradi plačila in splošnega pomanjkanja zdravnikov v jugoslovanski

⁴⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1342, Vsem zdravstvenim zastopom, 3. 2. 1922.

⁴⁹ Prav tam.

⁵⁰ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1342, Zdravstveni odsek za Slovenijo, 17. 3. 1923.

⁵¹ Prav tam.

⁵² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zdravstvenega zastopa tržiškega, 17. 11. 1923. Zdravstveni zastop je na seji 17. novembra 1923 obravnaval tudi pritožbe bolnikov zaradi »osornega postopanja« okrožnega zdravnika Vučine z bolniki. Tega seveda zastop ni odobral in zdi se, da si je tudi zato prizadeval za njegovo zamenjavo.

⁵³ Prav tam.

državi.⁵⁴ Glede na nastali položaj se je zastop odločil, da »zadevo pusti v miru« do naslednje seje.⁵⁵ Dr. Hawlina je okrožnega zdravnika nadomeščal v času njegove odsotnosti. Okrožni zdravnik Vučina je 11. decembra 1925 umrl. Nasledil ga je dr. Pavel Panče s soprogo, zdravnico dr. Teklo Panče.⁵⁶ Dr. Hawlina je kljub bolezni zasebno prakso opravljal vse do smrti avgusta 1931.⁵⁷

Pomanjkanje zdravniškega kadra v Sloveniji je poskušala reševati že Deželna vlada za Slovenijo z ustanovitvijo t. i. medicinskih fondov pri Zdravstvenem odseku za Slovenijo in Istro v Ljubljani.⁵⁸ Z njihovo pomočjo je vlada podpirala revne študente medicine in del sredstev namenila tistim zavodom, ki so medicinski fakulteti služili za praktično izobraževanje študentov medicine. Deželna vlada je v medicinske fonde po svojih zmožnostih prispevala enkratni znesek, ki pa je le kratkoročno kril potrebe revnih študentov, ki jih je bilo konec leta 170.⁵⁹ Da bi zagotovil njihovo nadaljnje podpiranje, je zdravstveni odsek posamezne občinske svete, tudi tržiškega, pozval, naj del sredstev iz svojih proračunov zagotovijo za ta namen. Izobraževanje medicinskega podmladka je bil seveda dolgotrajen proces. Zgoraj opisani primer je bil posledica pomanjkanja medicinskega kadra.

V delokrog zdravstvenega zastopa je sodilo tudi podpiranje revnih. Seje so pogosto potekale tudi v znamenju reševanja prošenj za podpore. Upoštevaajoč zapisnik seje zastopa z dne 6. decembra 1924 je odbor skoraj na vsaki seji razdelil okoli 7.000 kron.⁶⁰ Na ta dan je imel skupaj skoraj 32.000 kron, pričakoval pa je še davščine v vrednosti 8.000 kron.⁶¹ Glede na razpoložljiva sredstva je zastop tega dne z »mirnim srcem« nekaj denarja razdelil tudi revnim bolnikom oziroma tistim, ki so imeli premalo sredstev za določene zdravstvene storitve (na primer izdelava proteze) ali niso imeli bolniškega zavarovanja.⁶²

V prvi polovici leta 1927, ko je župan Ivan Lončar na seji tržiškega občinskega odbora 24. aprila 1927 predstavil proračun že samostojne zdravstvene občine Tržič mesto, so potekale še zadnje priprave za ustanovitev otroškega dispanzerja v Tržiču,⁶³ ki je postopoma prerasel v zdravstveni dom.

Ustanovitev zdravstvenega doma v Tržiču

Zdravstvene razmere pred ustanovitvijo zdravstvenega doma

Osrednji problem so bile nalezljive bolezni, ki so jih po koncu prve svetovne vojne širili vračajoči se vojaki, ujetniki in begunci. K njihovem širjenju pa so prispevale tudi splošne neurejene higienske razmere takoj po vojni. Spričo takšnih razmer je okrajno glavarstvo v Kranju v skladu z direktivami Ministrstva za narodno zdravje v Beogradu od občin zahtevalo, naj glavarstvo obvestijo o vsakem sumu nalezljive bolezni z namenom njene zaježitve.⁶⁴ Okrajno glavarstvo je opozarjalo zlasti na nevarnost izbruha epidemij tifusa, kolere in koz.⁶⁵

V primeru smrti okuženega bolnika je okrajno glavarstvo Kranj občinam ukazalo takojšen prenos umrlega v mrtvašnico⁶⁶ in čimprejšnji pokop brez tradicionalne pogrebščine. Tovrstni preventivni ukrepi so bili predvideni za čas trajanja nalezljivih bolezni, njihovo neupoštevanje pa je bilo strogo kaznovano.⁶⁷

Nalezljive bolezni (predvsem davica, škrlatinka, koze) so ogrožale zlasti otroke. Za njihovo zaščito so po občinah potekala obvezna cepljenja. Da bi starše osveščali o pomenu cepljenja otrok, je ministrstvo za zdravje ob cepljenju predlagalo nagrade za tiste siromašne starše, katerih otroci so bili najbolj negovani.⁶⁸ V tem smislu je kranjski okrajni glavar občine pozval, naj v času cepljenja proti kozam oblikujejo odbor na čelu z zdravnikom, ki bi ocenil, kateri siromašni otrok je najbolj negovan in oskrbovan. Podeljene nagrade naj za občine ne bi pomenile prevelikega stroška, bi pa prispevale k izboljšanju zdravstvene preventive. Upoštevaajoč omenjeno navodilo je tržiško županstvo že konec aprila poročalo, da je občinski odbor na seji 27. aprila 1920 za nagrado določil 50 kron.⁶⁹

⁵⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1339, Zapisnik seje zdravstvenega zastopa tržiškega, 8. 12. 1923.

⁵⁵ Prav tam.

⁵⁶ Kragl, *Zgodovinski drobci*, str. 260.

⁵⁷ Hawlina (Röger), *Življenjepisi*, str. 13. Hči Marija v pričujočem prispevku zapiše, da je oče kljub priklenjenosti na invalidski voziček še naprej opravljal delo zdravnika. V ordinaciji mu je pomagala žena Ana Pollak. Bolnike je še nadalje obiskoval na domu, zapeljal se je z invalidskim vozičkom oziroma so ga peljali do hiše. Takratne hiše so imele večinoma ozke hodnike in mnogo stopnic, tako da so ga nesli do bolnika.

⁵⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Zdravstveni odsek za Slovenijo in Istro, 13. 12. 1919.

⁵⁹ Prav tam.

⁶⁰ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1346, Potek seje zdravstvenega zastopa dne 6. 12. 1924.

⁶¹ Prav tam.

⁶² Prav tam. Stisko revnih je blažil tudi zdravnik Hawlina: »Tokrat ni imel nihče kaj prida denarja, pri Bolniški blagajni so bili zavarovani le tovarniški delavci in železničarji. Obrtniki, pomočniki, vajenci, kmetje, gozdarji itd. pa ne, pa pri dr. Hawlini je bil vsak dobrodošel tudi brez listka; in to se je vedelo« (Hawlina

(Röger), *Življenjepisi*, str. 13).

⁶³ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347, Zapisnik seje občinskega odbora tržiškega, 24. 4. 1927.

⁶⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Vsem županstvom, 21. 1. 1919.

⁶⁵ Prav tam.

⁶⁶ V obravnavanem obdobju so imeli navado mrtvega položiti na mrtvaški oder, in sicer v domači hiši.

⁶⁷ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Vsem županstvom, 6. 10. 1919.

⁶⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Okrajno glavarstvo Kranj, 10. 4. 1920.

⁶⁹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Trško županstvo Tržič, 28. 4. 1920.

1330

Kako se obvaruješ tifusa in griže.

Bodi vedno snažen in umit; pred vsako jedjo in kadar prideš iz stranišča, si umij z vodo in milom roke; ne прими nikdar jedi z umazano roko.

Sadje moraš vedno dobro umiti in olupiti predno ga zaužiješ, istotako moraš salato zelo dobro umiti.

Pazi strogo na snago v hiši in okolu hiše; stranišča in gnojišča je treba večkrat na teden dobro posuti z živim apnom.

Ne hodi v hiše kjer leži bolnik bolan za tifusom ali grižo dokler ni ozdravljen in ni hiša razkužena.

Bolnik mora ležati vedno sam v svoji lastni sobi.

V to sobo ne sme stopiti nihče drugi kakor samo oseba, katera streže bolniku.

V bolniški sobi mora biti vedno pripravljena:

a) posoda s 3% lizolovo raztopino (2 žlici lizola na 1 liter vode), v kateri se mora oseba, ki streže bolnika, vselej umiti roke, kadar se je dotaknila bolnika, postelje, nočne posode itd.

b) posoda z živim apnom, katerega se primeša eno dobro pest odpadkom bolnika; kajti v blatu in vodi se nahaja največ povzročiteljev tifusa in griže.

Vsi prebivalci okužene hiše morajo uživati samo kuhana jedila in piti samo prekuhano vodo.

Pokončavati se mora muhe in drugo mrčes, katera prenaša kali boleznih od mesnag na človeka in jedi.

Zdravstveni odsek za Slovenijo in Istro.

Navodila Zdravstvenega odseka za Slovenijo in Istro o preventivnih ukrepih proti tifusu in griži (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338).

Kljub tovrstnim spodbudam vsi starši svojih otrok niso pripeljali na obvezno cepljenje proti kozam. Poglejmo primer. 10. maja 1920 je potekalo cepljenje v tržiških občinskih uradnih prostorih.⁷⁰ Po naročilu okrožnega zdravnika so županstva posameznih občin, vključenih v zdravstveno okrožje, starše obvestila o poteku cepljenja. Za starše in varuhe otrok, ki se na poziv o cepljenju niso odzvali, je bila predvidena kazen. Tega dne osem otrok iz občine Kovor ni prišlo na cepljenje.⁷¹

Poleg cepljenja je bil pomemben preventivni ukrep za preprečevanje širjenja nalezljivih boleznih skrb za higieno. V ta namen je okrajno glavarstvo Kranj občine spodbujalo, naj prebivalstvo poučujejo o

higieni stranišč in greznic, ki jih je bilo treba večkrat na teden posuti z živim apnom, o osebni higieni, razkuževanju rok ob stiku z bolnikom, pomenu dobro toplotno obdelane hrane, prekuhavanja vode itd.⁷²

Tržiško zdravstveno okrožje je prebivalstvo ozaveščalo o nujnosti preventivnih zdravstvenih ukrepov predvsem prek Društva za čuvanje narodnega zdravja za Tržič in okolico.⁷³ Ustanovni zbor društva je bil 24. julija 1920 v Tržiču. Predsednik pripravljalnega odbora je bil okrožni zdravnik Vučina.⁷⁴ Delokrog društva je obsegal občine Tržič, Sv. Ana, Sv. Katarina, Sv. Križ in Kovor.⁷⁵ Svojo osrednjo nalogo je društvo izvajalo s predavanji o higieni in skrbi za zdravje. Kljub tej plemeniti nalogi županstva nekaterih⁷⁶ občin prebivalstva niso obveščala o predvidenih predavanjih. Okrajno glavarstvo v Kranju je izpostavljalo pomembnost društva in županstva občin pozivalo, naj »namene društva po vseh močeh krepko podpirajo«.⁷⁷

Vsa ta prizadevanja pa očitno niso prispevala k zmanjšanju umrljivosti otrok: »Umrljivost otrok v Tržiču je bila velika. Razsajale so davica, pa škrlatinka, nalezljive bolezni, poleg jetike. Tega je bilo veliko, to je bilo hudo, zato je bilo v Tržiču posebno otroško pokopališče ... In da bi to malo zajezili, so zgradili Dečji dom,⁷⁸ kot so mu rekli, na Kovaški 4.«⁷⁹

Pobudo za ustanovitev otroškega dispanzerja za občino Tržič in okolico je dal inšpektor Ministrstva narodnega zdravja v Ljubljani Katičič, ki je v dopisu županstvu občine Tržič izpostavil problem visoke umrljivosti dojenčkov in predšolskih otrok v Tržiču.⁸⁰ Po njegovih ugotovitvah je bila umrljivost dojenčkov v Sloveniji presegala za približno 100 %.⁸¹ To pomeni, da je v Tržiču od 100 živorojenih otrok umrlo povprečno 30 otrok pred prvim letom starosti. Slovensko povprečje v povojnih letih pa je bilo po njegovih

⁷² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Kako se obvaruješ tifusa in griže. Tržiški župan Lončar je tovrstna opozorila o pomembnosti preventive za preprečevanje širjenja nalezljivih boleznih v praksi dosledno izvajal. Ob izbruhu boleznih v določeni hiši je prebivalce »strogo svaril«, naj do preklica ne zahajajo v dotično hišo: »Prestopki se bodo najstrožje kaznovali in bo županstvo v slučaju potrebe pred bišo postavilo stražo« (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Razglas, 20. 5. 1922).

⁷³ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Pripravljalni odbor društva za čuvanje narodnega zdravja za Tržič in okolico, 21. 7. 1920.

⁷⁴ Prav tam.

⁷⁵ Prav tam.

⁷⁶ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Županstvu občine Tržič, 9. 11. 1920. Vir ne navede, katera županstva niso obveščala.

⁷⁷ Prav tam.

⁷⁸ Mišljen je otroški dispanzer.

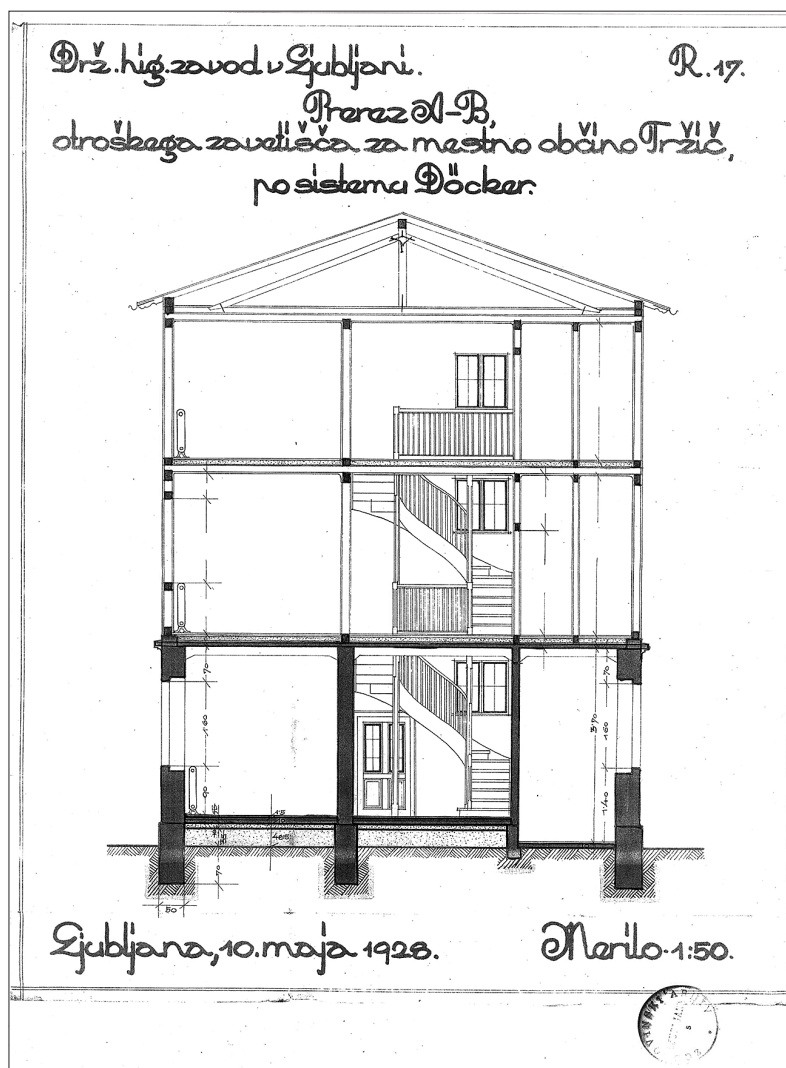
⁷⁹ Knjifc, *Tržič*, str. 16.

⁸⁰ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1348, Potreba po posvetovalnici za matere in dečji dispanzer, 4. 2. 1926.

⁸¹ Prav tam.

⁷⁰ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Trško županstvo Tržič, 10. 5. 1920.

⁷¹ Prav tam.

Načrt otroškega zavetišča mestne občine Tržič, leto 1928
 (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1348).

podatkih 12–15 umrlih otrok na 100 živorojenih.⁸² Vzrok visoke umrljivosti dojenčkov in majhnih otrok je bilo v prvi vrsti pomanjkanje znanja mater o njihovi negi. Treba pa je upoštevati tudi slabo prehrano, slabe socialne razmere delavstva in nalezljive bolezni. K izboljšanju razmer naj bi prispevala prav ustanovitev otroškega dispanzerja, ki bi združeval posvetovalnico za nosečnice in doječe matere ter polikliniko za ambulantno zdravljenje revnih otrok. Glede na to, da bi bil otroški dispanzer ustanova lokalnega pomena, je inšpektor Katičič k sodelovanju pozval tržiško in okoliške občine ter tržiške industrialce; vsi navedeni naj bi za ustanovitev otroškega dispanzerja in njegovo vodenje skupaj prispevali polovico finančnih sredstev, polovico pa bi prispevala država. Za sprejetje konkretnjših sklepov glede finančnih sredstev, prostorov, obsega in sploh delovanja bodočega

otroškega dispanzerja je inšpektor predlagal sklic t. i. ankete,⁸³ torej sestanka vseh merodajnih deležnikov. Prva anketa je potekala 24. februarja 1926 v Tržiču.⁸⁴ Poleg inšpektorja Katičiča so bili prisotni še župan Lončar kot predstavnik zdravstvenega zastopa Tržič, predstavniki okoliških občin, okrožni zdravnik v Tržiču dr. Pance, dr. Matija Ambrožič kot ravnatelj Zavoda za socialno-higiensko zaščito dece, dr. Jože Bohinjec kot ravnatelj Okrožnega urada za zavarovanje delavcev, Karel Pirc kot predsednik Vincencijeve konference v Tržiču in inž. Hugo Sugg v imenu Predilnice Tržič.⁸⁵ Prvi skupni sestanek ni prinesel dokončnega dogovora, saj se udeleženci niso mogli zediniti o primernih prostorih za dispanzer, odprto

⁸² Prav tam.

⁸³ Prav tam.

⁸⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1348, Zapisnik ankete dne 24. 2. 1926.

⁸⁵ Prav tam.

pa je ostajalo tudi vprašanje financiranja. Zdi se, da so vsi potencialni financerji stopili korak nazaj, ko so se začeli konkretni pogovori.⁸⁶

Skupni dogovor so dosegli šele po dveh sestankih. Dokončna rešitev je bila sprejeta šele leta 1927.⁸⁷ Občina Tržič se je obvezala kupiti zemljišče za gradnjo otroškega dispanzerja in postaviti podzidek za leseno hišo, ki jo je poslalo Ministrstvo narodnega zdravja na račun reparacij.⁸⁸ Ministrstvo je krilo stroške prevoza do Tržiča, mestna občina Tržič pa stroške nadaljnjega prevoza in hrambe lesene konstrukcije.⁸⁹

Prvotna ideja o otroškem dispanzerju je prerasla v idejo o dečjem domu, ki bi združeval otroški dispanzer, mlečno kuhinjo, protituberkulozni dispanzer, posvetovalnico za matere, javne kopalnice, otroške jasli in posebno sobo za porodnice.⁹⁰

Naslednja faza na poti do uresničitve omenjenega cilja je bila pridobitev gradbenega in uporabnega dovoljenja junija 1928.⁹¹ Po ukinitvi inšpektorata za narodno zdravje v Ljubljani je Higienski zavod v Ljubljani prevzel upravljanje omenjene zdravstvene ustanove, razširil njen delokrog in ji podelil status zdravstvenega doma. 1. junija 1929 je pričel delovati Zdravstveni dom Tržič.⁹²

Zdravstveni dom v Tržiču

Pomembne ustanove za preventivno varstvo ljudskega zdravja so bili zdravstveni domovi, katerih ustanavljanje je leta 1921 odredilo Ministrstvo za zdravstvo v Beogradu. To so bile sprva izolirane

ustanove, večkrat zelo skromne, nanje pa so neprijazno gledale bolnišnice kot ustanove kurativne medicine. Zaradi tega je poskušala država zdravstvenim domovom in njihovim zaposlenim ponuditi ustrezno eksistenco. Zdravniki so v isti stavbi običajno dobili stanovanje, zdravstveni dom je dobil avtomobil, pa tudi sodelavcem so bili namenjeni spodbudni dohodki. Zdravstveni domovi so bili v prvi vrsti namenjeni preventivni medicini, a so se kmalu povezale preventiva, kurativa in socialna medicina, kar je vsakemu posamezniku omogočilo dostop do zdravstvene oskrbe in pomoči. Ljudi so poučevali o higieni, prehrani, preskrbi s čisto pitno vodo itd. Delo zdravstvenih domov je bilo pod nadzorom Higienskega zavoda v Ljubljani (ustanovljen februarja 1923 in slovesno odprt julija istega leta), ki je bil državna institucija. Delo se je delilo na delo v ambulanti in terensko delo. Glavno delo je ob določenih dnevih potekalo v prostorih zdravstvenega doma. Izvajal ga je zdravnik ob pomoči sestre. V zdravstvenem domu so pregledovali dojenčke, predšolske in šolske otroke ter obolele za tuberkulozo. Materam in nosečnicam so nudili nasvete, prirejali pa so tudi predavanja. Na terenu so v glavnem delovale zaščitne sestre. V okviru zdravstvenega doma so delovali otroški dispanzer, šolska poliklinika, protituberkulozni dispanzer, ki se je ponekod kmalu osamosvojil in začel delovati kot samostojna enota, ter splošna zdravstvena posvetovalnica. K zdravstvenemu domu je sodilo tudi ljudsko kopališče, ki je ljudem omogočilo vzdrževanje osebne higiene.⁹³ S svojim delom so zdravstveni domovi prispevali k izboljšanju higienskih razmer in zdravstvenega stanja prebivalstva. Nalezljive bolezni so bile vse redkejšje, kar je prispevalo k upadu splošne umrljivosti.⁹⁴

Zdravstveni dom v Tržiču je bil zgrajen s prispevki mestne občine Tržič in državnega Higienskega zavoda v Ljubljani. Vzdrževala ga je država, ki je plačevala tudi osebje. Zastop zdravstvenega okrožja Tržič in Okrožni urad za zavarovanje delavcev (OUZD) sta se zavezala kriti del stroškov vzdrževanja doma. Od določenih 2.000 din stroškov na mesec naj bi zastop plačal 1.200 din, ostalo pa OUZD.⁹⁵ Zdravstveni dom ni deloval zgolj preventivno, ampak tudi kurativno, za revne sloje prebivalstva pa brezplačno.

Leta 1930 se je že obstoječim oddelkom pridružila t. i. selska dečja kolonija (rejništvo), leta 1931 posvetovalnica za nosečnice, na podlagi dogovora z OUZD iz februarja 1934 pa protituberkulozni dispanzer.⁹⁶ Mestna občina Tržič si je prizadevala v zdravstvenem domu urediti tudi porodnišnico, a ne v smislu bolnišnične ustanove, ampak le nekaj sob za

⁸⁶ Na prvem srečanju so se pokazala tudi različna stališča glede zdravstvenega osebja. Predstavniki Vincencijeve konference Pirc je v želji po finančno čim bolj sprejemljivi rešitvi in verjetno tudi v skladu s svojimi nazori predlagal za delo v dispanzerju redovnico kot zdravnikovo pomočnico. Temu je strokovno ugovarjal dr. Ambrožič, ravnatelj Zavoda za socialno-higijensko zaščito dece, ki je izhajal iz stališča, da mora biti sestra dispanzerja strokovno podkovan, da »mora imeti čut matere, da zna prav opravljati svojo službo, kar bo pri redovnicah težko«. Ta izjava odpira vrsto vprašanj, ki sicer niso tema pričujočega članka, lahko pa jo razumemo kot primer enostranskega razmišljanja o odnosu usmiljenih sester do bolnikov (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1348, Zapisnik ankete dne 24. 2. 1926).

⁸⁷ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1348, Mestno županstvo Tržič, 30. 3. 1927.

⁸⁸ Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 415.

⁸⁹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1348, Županstvu mestne občine v Tržiču, 10. 10. 1927.

⁹⁰ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1348, Mestno županstvo v Tržiču, 12. 6. 1928.

⁹¹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1348, Sreski poglavar v Kranju, 30. 6. 1928. Sreski poglavar je izjemoma dovolil leseno konstrukcijo za prvo nadstropje in podstrešje, saj stavbni red za nekdanjo Kranjsko lesenih poslopij zaradi nevarnosti požara ni dovoljeval. Pogojno uporabno dovoljenje je sreski poglavar utemeljil s tem, da je mestna občina Tržič prejela celotno leseno konstrukcijo brezplačno na račun reparacij in da je bila načrtovana zgradba popolnoma ločena od sosednjih poslopij. Je pa uporabno dovoljenje omejil na dobo 15 let.

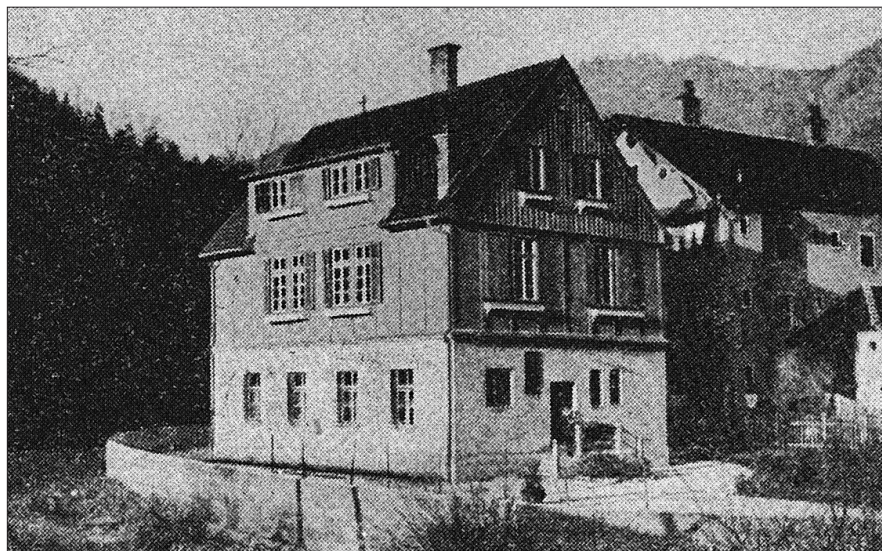
⁹² Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 415.

⁹³ Zupanič Slavec, *Razvoj*, str. 168, 171.

⁹⁴ Prav tam, str. 171.

⁹⁵ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347, Sreskemu načelniku v Kranju, 20. 12. 1929.

⁹⁶ Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 415.

Zdravstveni dom v Tržiču (Pirc, Zdravje v Sloveniji, 2, str. 415).

porodnice, ki niso imele možnosti roditi doma.⁹⁷ V Tržiču je bila namreč pereča stanovanjska stiska. V eni sobi je pogosto bivalo več oseb, med njimi večje število otrok, saj so bile družine številčne. V takšnih prostorih porodnica ni mogla roditi; v viru lahko celo beremo, da je bilo več primerov, ko so žene rodile na ulici.⁹⁸ Zavarovankam OUZD je omenjeni urad stroške poroda v državni bolnišnici kril le v izjemnih primerih, na primer ko so bili predvideni zapleti pri porodu zaradi bolezni.⁹⁹

Higienski zavod v Ljubljani je omenjeni predlog mestne občine podprl, a je od združene zdravstvene občine¹⁰⁰ Tržič zahteval letni prispevek 10.000 din, ki je bil potreben za normalno poslovanje porodni-

šnice.¹⁰¹ Higienski zavod namreč finančno ni zmožal kriti vseh stroškov porodnišnice, saj je prispeval že k vzdrževanju zdravstvenega doma.¹⁰²

Občina Tržič v danem trenutku ni mogla prispevati ničesar in tudi sicer je zahtevo Higienskega zavoda pospremila s protiargumentoma, da je omenjeni znesek dolžna plačevati banska uprava kot naslednica združenih zdravstvenih občin tržiškega sodnega okraja in da za vzdrževanje porodnišnice ne more prispevati le mesto Tržič, saj bodo porodnišnico koristile vse občine sodnega okraja Tržič.¹⁰³ Opozorila je tudi na potrebo po zaposlitvi vsaj še ene zaščitne sestre v primeru odprtja porodnišnice. Ponovno je stopilo v ospredje financiranje dodatne strokovne moči, saj državni proračun več od že določenega ni dopuščal, torej je bila edina finančna možnost banovinski proračun. To pomeni, da bi banovina za okoliš tamkajšnje združene zdravstvene občine na podlagi zakona o zdravstvenih občinah zaščitno sestro zaposlila v breme banovinskega proračuna.

Prvi odgovor banovine na prošnjo mestne občine Tržič za odprtje porodnišnice je bil odklonilen, saj je uradni obisk prostorov bodoče porodnišnice pokazal, da so z zdravstvenega in higienskega vidika neprimerni. Njeno odprtje pa naj ne bi bilo vzdržno niti finančno.¹⁰⁴ Leto dni kasneje je banovina načel-

⁹⁷ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Higienski zavod v Ljubljani, 28. 9. 1933.

⁹⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1347, Sreskemu načelniku v Kranju, 20. 12. 1929.

⁹⁹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Mestno županstvo v Tržiču, 16. 5. 1933.

¹⁰⁰ Z zakonom o zdravstvenih občinah in banovo uredbo o njihovem oblikovanju iz leta 1930 je bilo za »pospeševanje narodnega zdravja« ustanovljenih 13 samostojnih zdravstvenih občin in 103 združene zdravstvene občine. Mesta in trgi kot upravne občine z več kot 4.000 prebivalci, občine na podeželju pa z več kot 6.000 prebivalci, so bili samostojne zdravstvene občine. Mesta in trgi z manj kot 4.000 prebivalci ter občine na podeželju z manj kot 6.000 prebivalci so lahko v roku treh mesecev sklenili, da ostanejo oziroma postanejo samostojne zdravstvene občine. Sklep o tem so morali posredovati banski upravi. Končno odločitev je sprejel ban, potem ko je zaslíhal banski sanitetni svet. Okoliši tistih občin, ki niso postali ali niso ostali samostojne zdravstvene občine, so se združili v združene zdravstvene občine. Odločitev o tem je sprejel ban po zaslíšanju banskega sanitetnega sveta in občinskih odborov. Medtem ko so samostojne občine v glavnem same vzdrževale zdravstveno osebje, so vse združene zdravstvene občine dobivale banovinske prispevke za plače zdravnikov in pomožnega zdravstvenega osebja (Dobaja, *Za blagor*, str. 52–53).

¹⁰¹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Mestno županstvo v Tržiču, 16. 5. 1933, št. 587/2-33.

¹⁰² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Porodnišnica v zdravstvenem domu v Tržiču, 4. 3. 1933.

¹⁰³ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Mestno županstvo v Tržiču, 16. 5. 1933 (dva različna dokumenta z dne 16. 5. 1933).

¹⁰⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Zdravstveni dom v Tržiču, ureditev porodnišnice, 22. 7. 1933.

no podprla ustanovitev občinske bolnišnice v Trziču, ki bi sprejemala tudi porodnice, pri katerih je bilo pričakovati zaplete oziroma za katere ni bilo drugega primerne prostora.¹⁰⁵ Predlog banovine je bil očitno tudi finančno vzdržan, saj je Zakon o bolnicah iz leta 1930 predvideval, da pri združenih zdravstvenih občinah banovina prejme zdravnika in sestre pomočnice vključiti v svoj proračun. So pa bile združene zdravstvene občine dolžne skrbeti za redno kvalificirano porodno pomoč ter za brezplačno zdravljenje revnih, niso pa bile dolžne zanje plačevati bolniških oskrbnih stroškov, če so se zdravili v javnih bolnišnicah. Dalje so bile dolžne vzdrževati redno higiensko službo in v vsakoletnem proračunu priskrbeti sredstva, ki so bila po navodilih občinskega zdravnika potrebna za izvajanje teh nalog. Glavni vir finančnih sredstev je bila zdravstvena doklada.¹⁰⁶ Upoštevajoč vire in literaturo porodnišnica v zdravstvenem domu ni pričela delovati, prav tako ne občinska bolnišnica, je pa bila, kot rečeno, vzpostavljena posvetovalnica za nosečnice. Delovala je enkrat na teden, v istem času kot posvetovalnica za matere in otroke. Imela je posvetovalno nalogo, se pravi, da ginekoloških pregledov niso opravljali, so pa nudili zdravstvene in higienske nasvete bodočim materam in otrokom. Letno je bilo povprečno 120 posvetov.¹⁰⁷ Posvetovalnica za matere in otroke je nudila nasvete materam o negi dojenčkov in predšolskih otrok ne glede na premoženjsko stanje. Namenjena je bila samo zdravim otrokom. Obisk posvetovalnice za leta 1932–1936 prikazuje spodnja tabela.¹⁰⁸

Tabela 1: Obisk posvetovalnice za matere in otroke¹⁰⁹

Leto	Dojenčki	Predšolski otroci	Skupaj
1932	667	191	858
1933	696	165	861
1934	909	184	1093
1935	852	303	1155
1936	1016	244	1260

Obisk je z leti naraščal, kar lahko pripišemo večji ozaveščenosti mater o nujnosti informacij o pravilni negi otrok, zlasti v obdobju gospodarske krize. Večje število obiskov je treba delno pripisati tudi sodelovanju z OUZD. Članice so namreč morale v času, ko

so prejemale porodniško, vsak teden skupaj z dojenčkom obiskati posvetovalnico.¹¹⁰

Upoštevajoč celotno slovensko ozemlje, posvetovalnic za matere, ki so imele osrednjo vlogo pri razširjanju higiene ter nege dojenčkov in majhnih otrok, ni redno obiskovala niti polovica mater. Zdi se, da v dvajsetih in tridesetih letih 20. stoletja prepričanje o njihovi veliki preventivni vlogi še vedno ni bilo splošno sprejeto. Zlasti na podeželju ni bilo velikega napredka, k čemur je verjetno prispevala tradicionalna miselnost, ki ji načela preventivne medicine niso bila blizu. Upoštevati je treba tudi prezaposlenost kmečkih mater z gospodinjskimi in kmečkimi opravili.¹¹¹ Pomenljivo je opažanje dr. Boga Dragaša, ravnatelja državnega Zavoda za zaščito mater in otrok v Ljubljani, glede obiskov posvetovalnic. V mnogih primerih so matere prihajale le tako dolgo, dokler so dobivale podporo v perilu, mazilu, olju, prašku itd., kakor hitro pa je bila ta podpora zaradi pomanjkanja sredstev ukinjena, se je zmanjšal tudi obisk.¹¹²

Podaljšana roka posvetovalnic za matere in otroke so bile šolane zaščitne sestre, ki so samoiniciativno obiskovale matere in jim praktično prikazale, kako naj negujejo dojenčke in majhne otroke.¹¹³ Obiske zaščitne sestre zdravstvenega doma v Trziču na terenu v letih 1932–1936 prikazuje spodnja tabela.

Tabela 2: Obiski sestre pomočnice v Trziču in okoliških občinah¹¹⁴

Leto	Dojenčki in predšolski otroci ¹¹⁵
1932	330
1933	476
1934	681
1935	634
1936	639

Število obiskov zaščitne sestre je v prvih treh letih naraščalo, nato je zadnji dve leti opazen njihov manjši upad v primerjavi z letom 1934, ko je bilo največ terenskih obiskov. Verjetno je k temu prispevalo tudi postopno gospodarsko okrevanje po gospodarski krizi. Na vrhuncu gospodarske krize je sicer opazen porast števila obiskov, a bi kljub temu pričakovali višje število glede na to, da je v času krize potreba po usmeritvah in pomoči zaščitne sestre večja. Kakorkoli, posvetovalnica za matere in otroke ter obiski zaščitne sestre so imeli pozitivne posledice. Opazen

¹⁰⁵ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Zdravstveni dom v Trziču, uporaba za bolnico, 25. 10. 1934.

¹⁰⁶ Dobaja, *Za blagor*, str. 55.

¹⁰⁷ Zupanič Slavec, *Razvoj*, str. 190.

¹⁰⁸ Navajam podatke za leta, ki sem jih zasledila v arhivskih virih in literaturi. To velja tudi za druge oddelke zdravstvenega doma. Zdravstveni dom je tovrstno statistiko vodil od leta 1932 dalje (Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 417).

¹⁰⁹ Podatki za leta 1932–1935 v Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 416. Podatki za leto 1936 v ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1354, Komentar k letnemu poročilu, 16. 2. 1937.

¹¹⁰ Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 416.

¹¹¹ Dobaja, *Za blagor*, str. 214.

¹¹² Prav tam.

¹¹³ Prav tam.

¹¹⁴ Podatki za leta 1932–1935 v Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 416. Podatki za leto 1936 v ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1354, Komentar k letnemu poročilu, 16. 2. 1937.

¹¹⁵ Podatki v virih so skupni za dojenčke in predšolske otroke.

je bil velik napredek v negi dojenčkov, zmanjšalo pa se je tudi število zanemarjenih otrok.¹¹⁶

Bolnim otrokom je bila namenjena otroška poliklinika, ki je skupaj s šolsko polikliniko delovala trikrat na teden. Nudila je brezplačno zdravljenje revnim otrokom do 14. leta starosti. Težjih obolenj otrok je bilo iz leta v leto manj, ker so bile matere že toliko ozaveščene, da so pripeljale otroka k zdravniku ob prvih bolezenskih znakih in ne šele, ko se je bolezen že razvila.¹¹⁷ Preventivno delo med materami je prav tako obrodilo sadove. Matere so bile seznanjene s pravilnim prehranjevanjem in nego otrok ter s tem marsikdaj preprečile razvoj bolezni. Umazanih in zanemarjenih otrok skoraj ni bilo več.¹¹⁸ Otroška poliklinika je v praksi uresničevala socialnomedicinska načela, ki jih je utemeljil Andrija Štampar. V prizadevanjih za izboljšanje stanovanjskih razmer je večkrat posredovala, da je družina z majhnimi otroki, ki je živela v neprimernih stanovanjskih prostorih, dobila boljše stanovanje.¹¹⁹

Tabela 3: Obiski otroške poliklinike 1932–1936¹²⁰

Leto	Dojenčki	Predšolski otroci	Skupaj
1932	436	846	1282
1933	322	950	1272
1934	460	1019	1479
1935	491	526	1017
1936	505	1176	1681

Upoštevajoč skupno število obiskov vidimo, da izstopata zlasti leti 1934 in 1936, kar lahko verjetno pripišemo nalezljivim boleznim. Konec leta 1933 se je namreč v občini Tržič v kratkem času pojavilo kar 15 primerov davice.¹²¹ Higienski zavod iz Ljubljane je tega leta sicer v Tržiču izvedel obvezno zaščitno cepljenje vseh otrok od 1. do 15. leta,¹²² a v kratkem času bolezni ni bilo mogoče zaježiti. Leta 1936 je v Tržiču izbruhnila epidemija škrlatinke.¹²³ Oktobra je potekalo obvezno cepljenje otrok od 2. do 12. leta

starosti. Cepljenje je izvajal zdravnik ljubljanskega Higienskega zavoda.¹²⁴

V okviru otroškega dispanzerja je od leta 1930 delovala t. i. vaška otroška kolonija, ki je podpirala otroke v rejji¹²⁵ in otroke iz najrevnejših družin. Število rejenčkov, rejníc in otrok, katerih matere so prejemale redno mesečno podporo, prikazuje spodnja tabela.

Tabela 4: Rejenčki, rejníc in otroci, prejemniki mesečnih podpor v letih 1930–1935¹²⁶

	1930	1931	1932	1933	1934	1935
Število rejenčkov	8	9	10	5	4	6
Število rejníc	5	6	8	2	3	5
Prejemniki podpor	6	7	10	8	10	10

Vaška otroška kolonija je imela svoj finančni fond, iz katerega je vse do začetka julija 1936 podpirala revne matere in rejenčke. Podpore so bile v hrani, otroških oblačilih, plenica in denarju. 3. julija 1936 je bil fond izčrpan.¹²⁷ Vaška otroška kolonija je ponovno zaživela konec leta 1936, ko je Ministrstvo za socialno politiko in narodno zdravje ponovno prispevalo sredstva.

Šoloobvezne otroke so pregledali v šolski polikliniki. Šolski zdravnik je svoje delo izvajal na podlagi Zbirke zakonskih predpisov o zdravstveni zaščiti učencev, ki jo je leta 1931 izdal Higienski zavod v Ljubljani.¹²⁸ Smernice za delo šolskega zdravnika je dajal predvsem Zakon o zdravstveni zaščiti učencev iz leta 1930.¹²⁹ Zdravstvena zaščita učencev je obsegala ambulantne preglede bolnih učencev, sistemske in preventivne preglede, higienski nadzor šolskih zgradb in učilnic ter socialno pomoč učencem. Tovrstno zakonsko določeno zdravstveno zaščito šolskih otrok so redno izvajali le v tistih krajih, kjer je bila šolska poliklinika. Drugje so ambulantne preglede bolnih učencev izvajali okrajni ali občinski zdravniki, pri čemer je treba upoštevati, da je šlo le za najnujnejšo pomoč. Sistematske preglede učencev so del-

¹¹⁶ Zupanič Slavec, *Razvoj*, str. 190.

¹¹⁷ Statistika zdravstvenega doma v Tržiču za leto 1936 izkazuje, da so med boleznimi prevladovali bolezni prebavil, dihal in kože ter zapleti med operacijo in po njej (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Letni izveštaj 1936). V arhivskem gradivu nisem zasledila poročil o boleznih za ostala leta, zato tovrstne primerjave ni mogoče prikazati. Lahko pa sklepam, da so bile omenjene bolezni osrednje, le da se je njihova pogostost zmanjševala.

¹¹⁸ Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 417–418.

¹¹⁹ Prav tam, str. 418.

¹²⁰ Podatki za leta 1932–1935 v Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 417. Podatki za leto 1936 v ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1354, Komentar k letnemu poročilu, 16. 2. 1937.

¹²¹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Imunizacija proti davici v Tržiču srez Kranj, 20. 10. 1933.

¹²² Prav tam.

¹²³ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Imunizacija proti škrlatinki v Tržiču, 26. 9. 1936.

¹²⁴ Prav tam.

¹²⁵ Zakon o zaščiti otrok in mladine iz leta 1922 je urejal tudi oddajanje osirotelih in po starših zanemarjenih otrok v rejjo. Določal je, da je treba v prvi vrsti storiti vse, da otrok ostane v svoji družini oziroma pri sorodnikih. Če to ni bilo mogoče, je zakon predvideval oddajo otroka v nadomestno družino brez otrok (Dobaja, *Za blagor*, str. 31–32). Po pravilniku o kolonijah za dojenčke in majhne otroke iz leta 1929 so imele kolonije nalogo namestiti svoje varovance pri skrbnih rejnicah v okolici otroškega dispanzerja, zagotoviti rejnicam plačilo za vzdrževanje otrok in svojim varovancem v odprti zaščiti zagotoviti zdrav razvoj s strokovnim nadzorom, poučevanjem rejníc in pregledi otrok (UL kraljevske banske uprave Dravske banovine, 20. 11. 1929).

¹²⁶ Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 418.

¹²⁷ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1354, Komentar k letnemu poročilu, 16. 2. 1937.

¹²⁸ Zupanič Slavec, *Razvoj*, str. 151.

¹²⁹ Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine, 30. 10. 1930, letnik I, 34. kos, str. 197.

no opravljali okrajni sanitetni referenti, a ne povsem zadovoljivo.¹³⁰ Tržič je sodil med kraje, ki so imeli šolsko polikliniko, njeno delo pa je, sodeč po virih, potekalo v skladu s predpisi. Sredi tridesetih let je Higijenski zavod izvedel higijenski pregled šol za vse okraje banovine. V okraju Kranj je bila gimnazija Kranj, meščanska šola v Tržiču in 31 ljudskih šol. Pregled je pokazal, da so bila šolska poslopja urejena v skladu s higijenskimi predpisi.¹³¹

V zdravstvenem domu Tržič je šolski zdravnik do šolskega leta 1932/33 izvajal preglede učencev na vseh tržičkih in okoliških šolah, s šolskim letom 1932/33 pa je velik del pregledov prevzel banovinski zdravnik, tako da so v zdravstvenem domu v Tržiču potekali pregledi učencev le za osnovno in meščansko šolo v Tržiču ter osnovni šoli v Križah in Kovorju.¹³² Posledično se je število pregledanih učencev zmanjšalo, a se je v šolskem letu 1935/36 opazno povečalo število ambulantnih pregledov, verjetno na račun epidemije škrlatinke.

Tabela 5: Število pregledanih učencev v ambulanti šolske poliklinike¹³³

Šolsko leto	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
Število pregledanih učencev	1507	1007	2287	2079	1717	1956	2053

Tabela 6: Sistematski in preventivni pregledi učencev v šolski polikliniki¹³⁴

Šolsko leto	1929/30	1930/31	1931/32	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
Število pregledov	1098	1511	1224	787	897	944	971

Pri pregledih je zdravnik posvečal pozornost splošnemu telesnemu razvoju, vidu, sluhu, zobovju, stanju živčevja in boleznim srca. Slabovidne je poslal na brezplačni pregled k okulistu v Ljubljano. Otrokov telesni in duševni razvoj je povezoval s socialnim stanjem družine. Socialno ogroženi učenci so prejeli brezplačno prehrano v mlečni kuhinji zdravstvenega doma in bili deležni okrevanja v počitniški koloniji.¹³⁵ Šolska poliklinika je na primer v šolskem letu 1935/36 sodelovala pri organizaciji počitniške kolonije na Rakitni,¹³⁶ kjer je bilo tudi v obravnavnem obdobju klimatsko zdravilišče za mladino.

Rezultati sistematskih in preventivnih pregledov so bili vzpodbudni, kar je pomenilo, da so starši in njihovi otroci upoštevali preventivne zdravstvene ukrepe in tudi sicer prihajali na preglede v šolsko polikliniko »veliko bolj snažni in čisti, ušivih je manj«.¹³⁷ Manj uspeha je bilo pri zdravljenju zob. V šolski po-

likliniki so sicer poudarjali pomen ustne higijene, s čimer pa ni bilo mogoče povsem preprečiti bolezni zob. Tovrstno zdravljenje je bilo plačljivo. Šolska poliklinika v Ljubljani je plombiranje zob izvajala po ceni 10–15 din za plombo.¹³⁸ Otrokom zavarovancev OUZD so bili v Ljubljani na voljo specialisti. V fazi pogovorov o financiranju zdravstvenega doma leta 1929 je bil sklenjen načelni dogovor, da Higijenski zavod v Ljubljani prevzame potne stroške za otroke, ki so jih poslali v ljubljansko šolsko polikliniko zaradi plombiranja zob, OUZD pa potne stroške za specialistične preglede.¹³⁹

Upoštevajoč podatek, da je bilo v celotnem okraju 9.000 prebivalcev, od katerih jih je bilo skoraj 90 % zavarovanih pri OUZD za primer bolezni,¹⁴⁰ lahko sklepamo, da je večina otrok imela krite tovrstne zdravstvene storitve. Zmoti navedba direktorja Higijenskega zavoda Iva Pirca, da »ljudje pri dobri volji večinoma nimajo sredstev za zobozdravnika«.¹⁴¹ V šolskem letu 1927/28 so v ljubljanski šolski polikliniki

ustanovili odsek za usta in zobe. Popravilo zob je bilo za siromašne otroke brezplačno, starši premožnejših pa so prispevali manjši delež. Zaradi pomanjkanja sredstev so v šolskem letu 1932/33 odsek zaprli.¹⁴² Vlogo odseka je za dve leti prevzela Centralna šolska ambulanta, ki je bila ustanovljena na zasebno pobudo in s podporo javnih zdravstvenih ustanov. Med šolsko polikliniko in ambulanto je potekalo sodelovanje. Po dveh letih delovanja je ambulanta prenehala obratovati zaradi pomanjkanja sredstev. Odsek za usta in zobe so pri šolski polikliniki ponovno odprli leta 1935.¹⁴³

Sklepamo lahko, da je bila vzpostavljena določena socialna mreža, ki je tudi najrevnejšim učencem zagotavljala osnovno zobozdravstveno zaščito (in tudi siceršnjo), saj so se zavedali, da je »ohranitev zob posebno v mladosti važnega higijenskega pomena za celo življenje«.¹⁴⁴

¹³⁰ Zupanič Slavec in Slavec, Šolska medicina, str. 760.

¹³¹ Zupanič Slavec, Razvoj, str. 157.

¹³² Pirc, Zdravje v Sloveniji, 2, str. 419.

¹³³ Prav tam.

¹³⁴ Prav tam.

¹³⁵ Zupanič Slavec in Slavec, Šolska medicina, str. 760.

¹³⁶ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1354, Komentar k letnemu poročilu, 16. 2. 1937.

¹³⁷ Pirc, Zdravje v Sloveniji, 2, str. 419.

¹³⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1348, Zapisnik ankete, sklicane po županu mestne občine Tržič, gospodu Ivanu Lončarju, 16. 10. 1929.

¹³⁹ Prav tam.

¹⁴⁰ Prav tam.

¹⁴¹ Pirc, Zdravje v Sloveniji, 2, str. 420.

¹⁴² Zupanič Slavec in Slavec, Šolska medicina, str. 765.

¹⁴³ Prav tam.

¹⁴⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1348, Zapisnik ankete, sklicane po županu mestne občine

Leta 1934 je pričel v zdravstvenem domu delovati protituberkulozni dispanzer, ki je nudil brezplačne nasvete tuberkuloznim bolnikom in brezplačne preglede vsem tistim, za katere je obstajal sum obolenja. Po potrebi so potekali tudi rentgenološki pregledi. Revni bolniki in brezposelni so morali svoj socialni status potrditi z ubožnim spričevalom.¹⁴⁵

V okviru zdravstvenega doma je enkrat tedensko delovalo javno kopališče, ločeno za ženske in moške. Obisk javnega kopališča je bil za šolske otroke sprva brezplačen. V letu 1931/32 je bila ta ugodnost zaradi zmanjšanja sredstev ukinjena, zato je opazen upad obiska.¹⁴⁶ Leta 1936 je bilo ponovno uvedeno brezplačno kopanje za učence. Okopanih je bilo 405 otrok.¹⁴⁷ Ureditev kopalnic v letu 1934/35 v trziški predilnici je prav tako zmanjšala število obiskov.¹⁴⁸ Kljub upadu obiska je kopališče še nadalje uresničevalo svoj namen in stremelo k izboljšavam. Leta 1936 je bilo iz prihrankov prejšnjega proračunskega leta, s pomočjo Higienskega zavoda in trziške občine preurejeno v skladu z zahtevami higiene. V viru lahko beremo, da je s prenovo dejansko postalo »higijsko neporečno kopališče«.¹⁴⁹ Očitno je do prenove delovalo z določenimi higienskimi pomanjkljivostmi, a je kljub temu pomenilo dragoceno pridobitev za prebivalce Trziča in okolice. Kopališče so obiskovali delavski sloji in obrtniki. Pomenljiv je podatek, da »delavci, ki se preje skozi celo leto niso nikoli kopali, prihajajo h kopanju redno vsak teden«.¹⁵⁰

Zdravstvene razmere po ustanovitvi Zdravstvenega doma v Trziču

Zdravstveni dom je organizirano vodil preventivno in kurativno zdravstveno službo ter prispeval k zdravstvenemu napredku Trziča in okoliških občin. Kljub pozitivno zastavljenemu delu pa je bilo obdobje po njegovi ustanovitvi še vedno v znamenju nalezljivih bolezní, predvsem davice in škrlatinke. Na tej točki se je pokazalo, da se občani še vedno premalo zavedajo preventivnih ukrepov za preprečevanje širjenja nalezljivih bolezní. Te so se širile, ker niso

upoštevali navodil občine in banovinskega zdravnika o doslednem izvajanju karantene za okužene in dezinfekcije okuženih hiš. Na ljudski in meščanski šoli v Trziču v času epidemije škrlatinke leta 1936 nekaj tednov ni bilo pouka. Občinska uprava pa je kmalu uvidela neučinkovitost tvorstnih ukrepov, ker so se otroci iz okuženih in neokuženih hiš družili na igrišču, hodili v cerkev, kino itd. Tudi starši okuženih otrok niso upoštevali navodila o 10-dnevni izolaciji ter so se prosto gibali in družili.¹⁵¹

Banska uprava je z odlokom z dne 10. septembra 1936 odredila zaščitno cepljenje proti škrlatiniki. Cepljenje je bilo obvezno za vse otroke od 2. do 12. leta starosti. Izvajal ga je zdravnik Higienskega zavoda v Ljubljani na osnovni šoli v Trziču.¹⁵²

Med starši pa je bilo še vedno veliko nezaupanja do cepljenja otrok. »Vsekakor prevladuje splošno mnenje, da je cepljenje silno nesigurno«, je občinska uprava Trzič obvestila Higijski zavod v Ljubljani.¹⁵³ Zato je občina pričakovala, da mnogi starši svojih otrok na cepljenje ne bodo pripeljali prostovoljno oziroma bodo storili vse, da ne bodo cepljeni, in to kljub zagroženim denarni kazni. Cepljenja so bili opravičeni le bolni otroci, kar so morali starši dokazati z zdravniškim potrdilom.¹⁵⁴ Pravilnik o zaščitnem cepljenju zoper akutne nalezljive bolezni je namreč predvideval obvezno cepljenje v primeru pojava epidemije in če je bila bolezen endemična z občasnimi epidemijami.¹⁵⁵

Občina Trzič se je zavedala nujnosti preventivnega cepljenja, a je zanjo pomenilo finančno obremenitev. Uredba o zatiranju nalezljivih bolezní¹⁵⁶ in Zakon o zatiranju nalezljivih bolezní¹⁵⁷ sta namreč občinam nalagala vrsto dolžnosti pri zatiranju nalezljivih bolezní, ki so jih morale upoštevati v svojih proračunih. Obremenitev je bila predvsem plačilo cepiva, ki so ga občine morale plačati pristojnemu higijskemu zavodu, ki je izdeloval cepivo. Problem je nastal, ko posamezna občina ni zmogla kriti tega stroška.

Leta 1934 je v Trziču potekalo cepljenje otrok (1.–15. leta) proti davici. Cepljeni so bili otroci iz trziške in okoliških občin. Stroški so bili razporejeni

ne Trzič, gospodu Ivanu Lončarju, 16. 10. 1929 (izjava dr. Iva Pirca, direktorja Higijskega zavoda v Ljubljani).

¹⁴⁵ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Otvoritev protituberkuloznega dispanzerja v Zdravstvenem domu v Trziču, 23. 2. 1934. V viru nisem zasledila podatka o številu obiskov otrok v omenjenem dispanzerju, temveč le podatek o vseh pregledih. Zaradi osredotočenosti članka na otroke skupnih podatkov ne navajam.

¹⁴⁶ V virih nisem zasledila, za koliko se je zmanjšal obisk. Je le podatek, da je bilo v šolskem letu 1929/30 okopanih 1765 otrok, v šolskem letu 1930/31 1249 otrok ter v šolskem letu 1931/32 do 31. decembra 1931 224 otrok (Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 420).

¹⁴⁷ Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 420.

¹⁴⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Otvoritev protituberkuloznega dispanzerja v Zdravstvenem domu v Trziču, 23. 2. 1934.

¹⁴⁹ Prav tam.

¹⁵⁰ Pirc, *Zdravje v Sloveniji*, 2, str. 421.

¹⁵¹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Občinska uprava Trzič, 16. 9. 1936.

¹⁵² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Imunizacija proti škrlatiniki v Trziču, 26. 9. 1936.

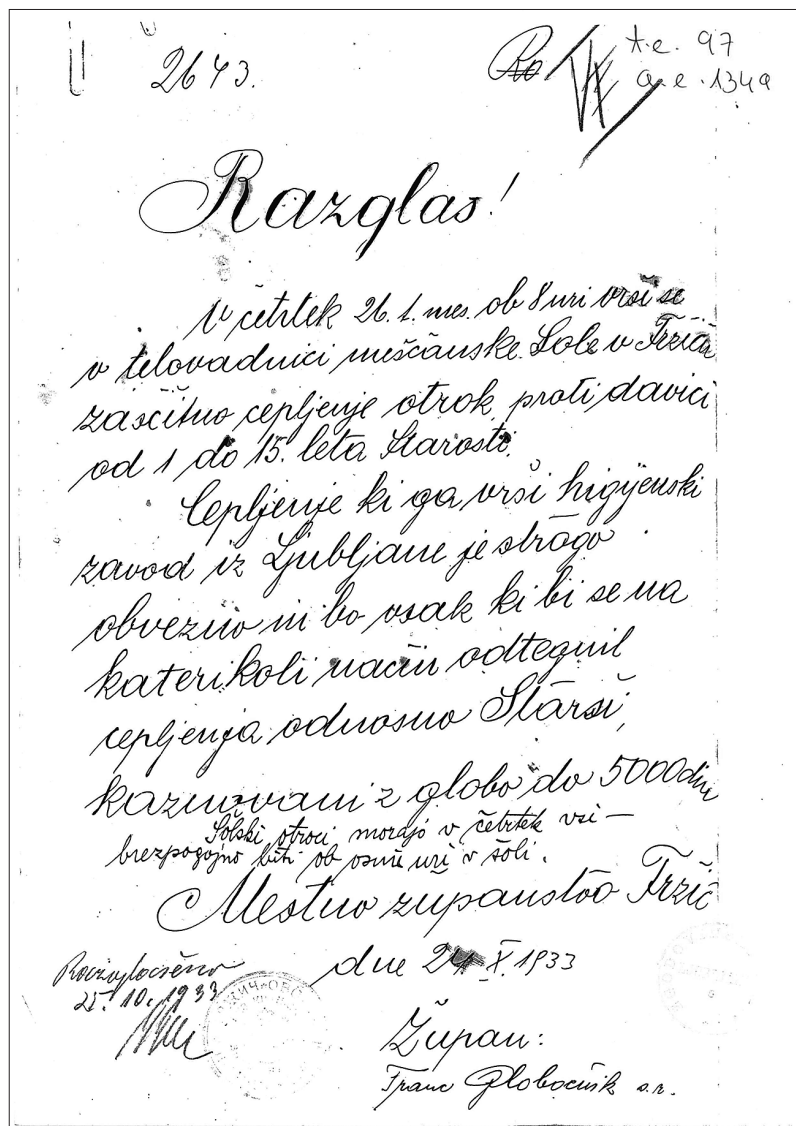
¹⁵³ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Higijski zavod v Ljubljani, 16. 9. 1936. Dvome naj bi spodbudila izjava dveh zdravnikov zunaj občine Trzič (iz vira ni razvidno, katerih), da so se primeri davice pojavili kljub zaščitnemu cepljenju. Banovinski zdravnik v Trziču dr. Pavel Pance je zagovarjal zaščitna cepljenja, pa tudi sicer je v občini užival velik ugled in priljubljenost (ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Občinska uprava Trzič, 25. 9. 1936).

¹⁵⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Trzič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Razglas, Predsedstvo občine Trzič, 29. 3. 1935.

¹⁵⁵ UL kraljevske banske uprave Dravske banovine, 30. 4. 1930.

¹⁵⁶ UL ljubljanske in mariborske oblasti, 26. 10. 1927.

¹⁵⁷ UL kraljevske banske uprave Dravske banovine, 14. 2. 1930.

Razglas Mestnega županstva Tržič o cepljenju otrok proti davici, leto 1933
(ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349).

med občinami. Iz arhivskega gradiva je razvidno, da občina Kovor ni imela potrebnih sredstev.¹⁵⁸ Razmere so se očitno zaostriale, saj je Higienski zavod v Ljubljani že grozil s tožbo zaradi neplačila.¹⁵⁹

S pomanjkanjem sredstev za cepivo proti škrlatinki se je leta 1936 soočala tudi občina Tržič. Njeni dohodki so se tako občutno znižali, da je bilo pod vprašajem celo plačilo mestnih uslužbencev, podpor mestnim revežem, prispevkov za šolo, infrastrukture itd. Delo občine je namreč ohromila stavka tekstilnega delavstva.¹⁶⁰

¹⁵⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Mestni občinski upravi Tržič, 17. 5. 1934.

¹⁵⁹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Občini Kovor, 26. 6. 1934.

¹⁶⁰ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Higienski zavod v Ljubljani, 16. 9. 1936.

V obravnavanem obdobju je bila dejavnost zdravstvene službe usmerjena tudi v preventivne ukrepe boja proti najpogostejši socialni bolezni, to je tuberkulozi. Mestna občina Tržič se je skupaj z okoliškimi občinami vključila v boj proti tuberkulozi, ki ga je usmerjala Osrednja protituberkulozna liga v Ljubljani. Po zgledu podobnih lig v tujini je bilo njeno osrednje delo populariziranje misli protituberkuloznega boja in spodbujanje oblikovanja krajevnih protituberkuloznih lig v vseh večjih krajih.¹⁶¹ Tako je bila v Križah pri Tržiču ustanovljena krajevna protituberkulozna liga.¹⁶² Svoje delo je usmerila v organizacijo

¹⁶¹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Osrednja protituberkulozna liga v Ljubljani, 7. 4. 1930.

¹⁶² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Upravi občine Tržič, 22. 7. 1935.

javnih prireditev, s katerimi bi poglobila zanimanje vseh slojev prebivalstva za boj proti tuberkulozi ter zbrala sredstva, potrebna za svoje nadaljnje delo. Takšno javno prireditev je na primer organizirala avgusta 1935 na Golniku. Ker je ligi primanjkovalo sredstev za delovanje, je upravo občine Tržič pozvala, naj pred cerkvami obesi reklamne plakate, in sicer brez plačila običajne oklicne takse.¹⁶³

Banska uprava je na splošno ugotavljala, da so turistični oziroma zdraviliški kraji zaradi tuberkuloze toliko bolj ogroženi, saj jih v večjem številu obiskujejo tuberkulozni bolniki, ki upajo na ozdravitev na gorskem zraku. V ta okvir sta sodila tudi zdravilišče Golnik ter območje tržiške in okoliških občin. Mnogi so namreč dajali sobe v najem letoviščarjem.¹⁶⁴

Banska uprava je obenem ugotavljala, da odredba o pobijanju tuberkuloze iz leta 1933 ni prinesla želenega učinka.¹⁶⁵ Razlog je videla v premajhni rigoornosti njenega izvajanja. Odredba je namreč poleg higienskih preventivnih ukrepov določala, da morajo zdravniki in občani občinskemu uradu prijaviti vsak sum tuberkuloze. Tuberkuloznega letoviščarja, ki se ni ravnal po navodilih zdravnika, je lahko občina odstranila, ker je občane izpostavljal nevarnosti okužbe.¹⁶⁶

Zdravstvene razmere v občini Tržič in okoliških občinah je koordiniral zdravstveni dom v Tržiču. Bil je le eden od zdravstvenih domov v Dravski banovini, ki ga je vzdrževala država. Sredstev za sprotno vzdrževanje stavbe ni bilo, zato so se z leti pokazale posledice zoba časa. Konec tridesetih let se je zdravstveni dom na mestno občino Tržič obrnil z alarmantno prošnjo: »Zdravstveni dom v Tržiču se nahaja ob nezadostnih prispevkih države v vedno slabšem stanju; pohištvo je obrabljeno, stene so zamazane, barva na zunanji strani stavbe, ki naj varuje lesene dele, se lušči. V centralni kurjavi se je pojavil defekt, vsled česar že en mesec kurimo z zasilno železno pečjo, ki s svojim dimom kvari zrak in stene. Stavba, ki bi morala biti vzorna v svoji higijenski ureditvi in vzgajati v mladini, ki jo v velikem številu poseča, čut in smisel za čistočo, nikakor ne more več izpolnjevati te svoje naloge. Zato prosimo nujno, da nam občina pomaga z večjim prispevkom.«¹⁶⁷

Zaključek

Tržič z okoliškimi občinami je eden od slovenskih krajev, v katerem je v obdobju med svetovnima vojnama potekalo udejanjanje socialnomedicinskih načel, ki sta jih v jugoslovanski državi po prvi sve-

točni vojni propagirala že omenjeni Andrija Štampar in prvi dekan beograjske medicinske fakultete Milan Jovanović Batut. Rezultat dela je bil dvig osveščenosti o nujnosti preventivnih ukrepov za preprečevanje bolezni. Matere so povečini ponotranjile pomen preventivnih pregledov otrok, skrb za higieno in takojšen obisk zdravnika ob bolezenskih znakih. Globlji vpogled v arhivsko gradivo pokaže, da je bilo še vedno prisotno neupoštevanje preventivnih ukrepov zlasti ob izbruhu nalezljivih bolezni, s katerimi se je spopadalo obravnavano območje. Leta 1936 je v Tržiču in okolici izbruhnila endemija škrlatinke. Ljudem pogosto ni bil razumljiv smisel karantene, nedruženja in neobiskovanja v primeru endemije. Do neupoštevanja predpisov o preprečevanju širjenja nalezljivih bolezni je, na splošno po slovenskih krajih in tako tudi na obravnavanem območju, prihajalo tudi pri prevozu okuženih bolnikov na infekcijski oddelek splošne bolnišnice v Ljubljani. Bolniki so se vozili z javnimi prevoznimi sredstvi ter prevoznimi sredstvi gasilskih čet.¹⁶⁸ Vseh teh prevoznih sredstev nihče ni razkužil, zato so bili ogroženi tudi drugi ljudje. Takšni prevozi bolnikov so preprečevali natančen nadzor nad širjenjem in obsegom bolezni. Pravilnik o preiskovanju in izsledovanju nalezljivih bolezni in izvajanju potrebnih ukrepov iz leta 1931¹⁶⁹ je v času nalezljivih bolezni prepovedoval prevoz bolnikov z javnimi prevoznimi sredstvi. Omenjene prevoze je lahko izvrševal le higienski zavod s sanitetnim avtomobilom in strokovnim osebjem (zdravnik epidemiolog in zdravnik pomočnik).¹⁷⁰

Pomemben preventivni ukrep proti širjenju nalezljivih bolezni je bilo cepljenje otrok. Med starši je bilo prisotno nezaupanje do cepljenja, ki je prišlo do izraza zlasti leta 1938, ko je bilo predvideno preventivno cepljenje proti davici. Tokrat je proti nameravanemu cepljenju protestiral tudi tržiški občinski odbor in na seji 22. aprila 1938 soglasno izjavil, da nasprotuje načrtovanemu cepljenju zaradi smrtnih slučajev otrok.¹⁷¹ Starši so bili razumljivo izredno vznemirjeni in so bili pripravljene tvegati vsakršne kazni, samo da bi zaščitili svoje otroke. Higienski zavod v Ljubljani je bil neomajen. Občino Tržič je obvestil, da opustitev cepljenja proti davici ni mogoča, saj je odredba Ministrstva za socialno politiko in narodno zdravje iz leta 1937 določala izvedbo zaščitnega cepljenja proti davici vseh zdravih otrok od 2. do 15. leta starosti. Cepljenja so bili oproščeni le bolni in slabotni otroci na podlagi potrdila uradnega zdravnika.¹⁷² Šlo je torej za dileme, s katerimi se soočamo še danes.

¹⁶³ Prav tam.

¹⁶⁴ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Mestni občini Tržič, 3. 4. 1934.

¹⁶⁵ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1349, Izvajanje naredbe o pobijanju tuberkuloze, 17. 3. 1934.

¹⁶⁶ Prav tam.

¹⁶⁷ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Zdravstveni dom v Tržiču prosi za prispevek za nujna popravila, 10. 3. 1939.

¹⁶⁸ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 96, a. e. 1338, Sresko načelstvo v Kranju, 6. 3. 1939.

¹⁶⁹ Prav tam.

¹⁷⁰ Prav tam.

¹⁷¹ ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Sresko načelstvo v Kranju, 25. 4. 1938.

¹⁷² ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945, t. e. 97, a. e. 1352, Cepljenje proti davici, 24. 5. 1938.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIR

ZAL – Zgodovinski arhiv Ljubljana
ZAL, enota Kranj, TRŽ 1, Občina Tržič 1850–1945.

TISKANI VIRI

UL – Uradni list
Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, 13. 5. 1924.
Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti, 26. 10. 1927.
Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 20. 11. 1929.
Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 30. 4. 1930.
Uradni list kraljevske banske uprave Dravske banovine, 14. 2. 1930.
Službeni list kraljevske banske uprave dravske banovine, 30. 10. 1930.

LITERATURA

Balkovec, Bojan: *Prva slovenska vlada 1918–1921*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče, 1992.
Cergol Paradiž, Ana: »Militarizacija materinstva« – ženski »naravni poklic« in velika vojna. *Prispevki za novejšo zgodovino* 55, 2015, št. 2, str. 71–89.
Comacchio, Cynthia in Golden, Janet in Weiz, George: *Healing the World's Children: Interdisciplinary perspectives on Health in the Twentieth Century*. Montreal & Kingston, London, Ithaca: McGill–Queen's University Press, 2008.
Dobaja, Dunja: *Za blagor mater in otrok: zaščita mater in otrok v letih 1919–1941*. Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino, 2018.
Hawlina (Röger), Marija: Življenjepisi: Hawlina. *Drevesa* 9, 2002, št. 1, str. 9–13.
Jaunig, Senta: Delajmo za našo deco! Pogled na zdravstveno vzgojo otroka od 19. do srede 20. stoletja. *Zgodovina otroštva/History of Childhood* (ur. Aida Škoro Babić et al.). Ljubljana: Zveza zgodovinskih društev Slovenije, 2012, str. 463–476.
Kocijančič, Mario: Zakonodaja javnega zdravstva na Slovenskem od F. V. Lipiča do I. Pirca (1814–1940). *Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in njegov utemeljitelj dr. Ivo Pirc* (ur. Zvonka Zupanič Slavec). Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja, 2005, str. 31–40.
Kragl, Viktor: *Zgodovinski drobci župnije Tržič*. Tržič: Župni urad, 1936.

Knific, Bojan: *Tržič v besedi in sliki. Spomini na prvo polovico in sredino 20. stoletja*. Tržič: Tržiški muzej, 2017.
Perko, Nejc: 90 let mesta Tržič (2. del). *Tržičan* 21, 2017, št. 2, str. 8.
Pirc, Ivo: *Zdravje v Sloveniji, 2: Zdravstvene prilike in delo higijenskih ustanov v Sloveniji 1922–1936*. Ljubljana: Higijenski zavod, 1938.
Zupanič Slavec, Zvonka: *Razvoj javnega zdravstva na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno in njegov utemeljitelj dr. Ivo Pirc*. Ljubljana: Inštitut za varovanje zdravja RS, 2005.
Zupanič Slavec, Zvonka in Slavec, Ksenija: Šolska medicina na Slovenskem med prvo in drugo svetovno vojno (1918–1941). Ob 100-letnici šolske medicine na Slovenskem (1909–2009). *Zdravniški vestnik* 78, 2009, št. 12, str. 755–768.
Šmid, Gašper: Zdravstvo med svetovnima vojnoma v arhivskem gradivu Dravske banovine. *Arhivi* 41, 2018, št. 1, str. 217–229.

SPLETNI VIR

Vandenbroucke, Guillaume: *On a demographic consequence of the First World War*: <https://voxeu.org/article/demographic-consequence-first-world-war>.

S U M M A R Y

Healthcare in Tržič during the interwar period in the light of concern for children's health

During the period between the two world wars, Tržič was one of Slovenian places and later towns that were incorporated into the system of implementing socio-medical principles that were propagated by Andrija Štampar after the First World War. Although the health district of Tržič was raising the public awareness about the necessity of preventive health measures, all these efforts initially did little to contribute towards reducing the child mortality rate. The initiative to establish a children's dispensary for the municipality of Tržič and its surroundings was given by the inspector of the Ministry of National Health in Ljubljana, who in his letter to the mayor of Tržič raised his concern over the high mortality rate in the local infants and preschool children. The original idea of establishing a children's dispensary grew into the idea of founding a children's home in-

tegrating a children's dispensary, a milk kitchen, an anti-tuberculosis dispensary, a consulting room for mothers, public baths, crèches, and a special maternity room. Following the dissolution of the National Health Inspectorate in Ljubljana, the Institute of Hygiene in Ljubljana took over the organisation of the above-mentioned health institution, expanded its sphere of activities, and granted it the status of a health centre. The Tržič health centre commenced its operations on 1 June 1929. By delivering well-organ-

ised preventive and curative health services, it contributed towards medical progress both in Tržič and surrounding municipalities. Nevertheless, the period following its establishment was still marked by the presence of infectious diseases, especially diphtheria and scarlet fever. That is to say, despite the growing public awareness about the importance of preventive measures, there was still a considerable failure to understand measures to prevent infectious diseases.